

Гражданское право и гражданский процесс; семейное право;
международное частное право

УДК 342.959

Штефан Олена Олександрівна

*доктор юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник
відділу юрисдикційних форм правового захисту суб'єктів
приватного права, судоустрою та судочинства
НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака
Національна академія правових наук України*

Штефан Елена Александровна

*доктор юридических наук, доцент, старший научный сотрудник
отдела юрисдикционных форм правовой защиты субъектов
частного права, судостройства и судопроизводства
НИИ частного права и предпринимательства
имени академика Ф. Г. Бурчака
Национальная академия правовых наук Украины*

Shtefan Olena

*Doctor of Law, Associate Professor, Senior Researcher of Department of
Jurisdiction Forms of Legal Protection and Private Law,
Juricial System and Judicial Research Institute of
Private Law and Entrepreneurship named after F. G. Burchak
National Academy of Legal Sciences of Ukraine*

МАЛОЗНАЧНІ СПРАВИ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА ЄС

НЕЗНАЧИТЕЛЬНЫЕ ДЕЛА: СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ

АНАЛИЗ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА УКРАИНЫ И ЕС

INSIGNIFICANT CASES: COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS OF

LEGISLATION OF UKRAINE AND THE EU

Анотація. У статті в результаті аналізу ЦПК України та Регламент Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу № 861/2007 від 11 липня 2007 р. проведено порівняння процесуального інституту малозначимих справ, що діє в Україні та процедури розгляду дрібних позовів – *The European Small Claims Procedure*, що існує в країнах ЄС.

Безпосередньо були встановлені критерії віднесення тієї чи іншої справи до малозначної за законодавством України та ЄС, а також було проведене їх порівняння, яке дозволило зробити висновок, що національне законодавство на відміну від законодавства ЄС не містить чітких критеріїв, також суттєво відрізняється й перелік справ, що не можуть бути розглянуті як малозначні.

Аналіз судової практики дозволив виявити проблему розгляду спорів, що виникають з трудових правовідносин як малозначних справ. Досліджуючи положення цивільного процесуального та трудового законодавства, а також підходів правової доктрини дозволили зробити висновок, що не всі трудові спори мають матеріальну складову, а відтак – не всі вони можуть відповідати критеріям віднесення справ до малозначних у розумінні ч. 6 ст. 19 ЦПК України (за ціною позову). Зазначене ще раз підтверджує самотійний характер справ, що виникають із трудових відносин. Таким чином спори, що виникають із трудових відносин підлягають розгляду в порядку спрощеного провадження, а не в порядку розгляду малозначних справ.

Проведений у даній науковій статті порівняльно-правовий аналіз правового регулювання порядку розгляду малозначних справ за законодавством ЄС та України дозволяє зробити декілька висновків:

- хоча у законодавстві України і запозичена відповідна термінологія із нормативних актів ЄС суть та змістове наповнення провадження

по малозначних справах в Україні суттєво відрізняється від аналогічного провадження за процедурою ESCP;

- *запроваджені у законодавстві України правові конструкції щодо малозначних справ характеризуються значними вадами законодавчої техніки, що створює підґрунтя для розширення свободи розсуду судді при розряді даної категорії справ;*
- *з метою узгодження цивільного процесуального законодавства України із міжнародними стандартами, зменшення правових ризиків при розгляді даної категорії справ за правилами спрощеного позовного провадження необхідно внести відповідні зміни, на що зверталася увага.*

Ключеві слова: правосуддя, цивільне судочинство, спрощене судочинство, ціна позову, європейські стандарти судочинства, малозначні справи.

Аннотація. В статті аналізуються положення ГПК України і Регламенту Європейського Парламенту і Ради Європейського Союзу № 861/2007 от 11 юля 2007, проведено сравнение процессуального института малозначимых дел, существующего в Украине и процедуры рассмотрения мелких исков - The European Small Claims Procedure, что действует в странах ЕС. Раскрытию темы способствовало и исследование судебной практики по этому вопросу.

Непосредственно были установлены критерии отнесения того или иного дела к малозначительной в соответствии с законодательством Украины и ЕС, а также было проведено их сравнение, которое позволило сделать вывод, что национальное законодательство в отличие от законодательства ЕС не содержит четких критериев, также существенно отличается и перечень дел, которые не могут быть рассмотрены как незначительные.

Анализ судебной практики позволил выявить проблему рассмотрения споров, возникающих из трудовых правоотношений как малозначительных дел. Изучение положений гражданского процессуального и трудового законодательства, а также подходов правовой доктрины позволили сделать вывод, что не все трудовые споры имеют материальную составляющую, а следовательно - не все они могут отвечать критериям отнесения дел к малозначительным в смысле ч. 6 ст. 19 ГПК Украины (по цене иска). Указанное еще раз подтверждает самостоятельный характер дел, возникающих из трудовых правоотношений. Таким образом споры, возникающие из трудовых правоотношений подлежат рассмотрению в порядке упрощенного производства, а не в порядке рассмотрения малозначительных дел.

Проведенный, в данной научной статье, сравнительно-правовой анализ правового регулирования процедуры рассмотрения малозначительных дел по законодательству ЕС и Украины позволили сделать несколько выводов:

- хотя в законодательстве Украины и заимствована соответствующая терминология из нормативных актов ЕС суть и содержательное наполнение производства по малозначительным делам в Украине существенно отличается от аналогичного производства по процедуре ESCP;*
- введение в законодательство Украины правовых конструкций по малозначительным делам характеризуется значительными недостатками законодательной техники, создает почву для расширения свободы усмотрения судьи при рассмотрении данной категории дел;*
- с целью согласования гражданского процессуального законодательства Украины с международными стандартами, уменьшения правовых рисков при рассмотрении данной категории дел*

по правилам упрощенного искового производства необходимо внести соответствующие изменения, на что обращалось внимание в данном исследовании.

Ключевые слова: правосудие, гражданское судопроизводство, упрощенное судопроизводство, цена иска, европейские стандарты судопроизводства, малозначимые дела.

Summary. In the article, as a result of the analysis of the Civil Procedure Code of Ukraine and the Regulation (EC) No. 861/2007 of the European parliament and of the Council of July 11, 2007, a comparison was made between the procedural institute of insignificant cases in Ukraine and the procedure for examining small claims - the existing European Small Claims Procedure in EU countries. Disclosure of the topic has also contributed to the study of jurisprudence on this issue.

The criteria of classification of a case to a minor one under the legislation of Ukraine and the EU were directly established, and a comparison was made, which made it possible to conclude that, unlike the EU legislation, the national legislation does not contain clear criteria, the list of cases is also significantly different cannot be considered insignificant. The analysis of the case law revealed the problem of considering disputes arising from labor relations as minor matters. Investigating the provisions of civil procedural and labor law, as well as the approaches of legal doctrine allowed to conclude that not all labor disputes have a material component, and therefore - not all of them can meet the criteria of classification of cases as insignificant in the sense of Part 6 of Art. 19 of the Civil Procedure Code of Ukraine (at the cost of the claim). This again confirms the independent nature of cases arising from labor relations. Thus, disputes arising from labor relations are subject to consideration in the simplified procedure and not in the case of small cases. The comparative legal analysis of the legal regulation of the procedure of consideration of minor cases under the legislation of the EU and Ukraine, conducted in this scientific article, allows us

to draw several conclusions: although the relevant legislation in the EU legislation borrowed from the EU legislation, the substance and substantive content of a minor case proceeding in Ukraine differs substantially from similar proceedings under the ESCP procedure; the legal constructions introduced in the legislation of Ukraine on minor cases are characterized by significant defects of the legislative technique, which creates the basis for the extension of the judge's discretion in the category of this case.

In order to harmonize the civil procedural legislation of Ukraine with international standards, to reduce legal risks when considering this category of cases under the rules of summary action proceedings, it is necessary to make appropriate changes, which were addressed.

Key words: *justice, civil litigation, simplification proceedings, cost of action, European standards of justice, small claims.*

Постановка проблеми. Реалізація конституційної гарантії на захист судом прав і свобод особи, закріпленої ст. 55 Конституції України, неможлива без створення в Україні умов для забезпечення кожному права на «справедливий суд» як однієї з основних конвенційних засад, встановлених п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» суди застосовують при розгляді справ Конвенцію 1950 р. та практику Суду як джерело права, а ст. 8 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» передбачає, що ніхто не може бути позбавлений права на розгляд його справи в суді, до підсудності якого вона віднесена процесуальним законом.

Сьогодні процеси, які відбуваються у сфері удосконалення національного законодавства здійснюються у двох основних напрямках: по-перше, гармонізація внутрішнього законодавства України, подолання внутрішніх суперечностей, прогалин та дублювання, по-друге –

продовження роботи з гармонізації та імплементації законодавства України, з міжнародним законодавством та законодавством ЄС, новий етап якої пов'язаний із прийняттям 16 вересня 2014 р. Закону України «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони». Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2014 р. № 847-р затверджено план заходів з імплементації цієї Угоди, який наразі практично повністю реалізований.

Саме у межах цих заходів щодо імплементації Угоди 2 червня 2016 р. Верховною Радою України був ухвалений Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», який суттєво змінив низку положень Конституції України та започаткував нову систему судів та принципів їх діяльності.

Постановка проблеми. Питання оптимізації цивільного судочинства, уніфікації судових процедур розглядалися в роботах таких дослідників, як С. С. Бичкова, В. І. Бобрик, К. Л. Брановицький, С. В. Васильєв, Ю. Ю. Грибанов, Н. А. Громошина, К. В. Гусаров, Захарова О.С., В. В. Комаров, С. О. Короєд, Д. І. Кримський, Д. Д. Луспеник, Ю. В. Навроцька, П. І. Радченко, Н. О. Рассахатська, Н. Ю. Сакара, Т. В. Сахнова, Н. В. Сивак, О. В. Слепченко, В. І. Тертишніков, О. І. Угриновська, І. В. Удальцова, А. О. Ференс-Сороцький, С. Я. Фурса, К. А. Царєгородцева, М. Й. Штефан, В. В. Ярков та ін. Водночас у спеціальній літературі недостатньо уваги приділяється питанням європейського цивільного процесу та розгляду малозначних справ у спрощеному провадженні.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Проведення порівняльно-правового аналізу положень ЦПК України та Регламенту Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу № 861/2007 від 11 липня 2007 р, а також дослідження доктринальних підходів щодо місця

малозначних справ в цивільному судочинстві та критеріїв віднесення справ до зазначеної категорії справ.

Виклад основного матеріалу. Статтею 131-2 Конституції України, встановлена гарантія надання професійної правничої допомоги адвокатурою, та передбачено, що законом можуть бути визначені винятки щодо представництва в суді у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, у малозначних спорах, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена.

Таким чином, вперше на законодавчому рівні термін «малозначні справи» отримав свою легалізацію в Основному Законі України.

Згодом із прийняттям та набранням чинності нової редакції Цивільного процесуального кодексу України (в редакції Закону України № 2147-VIII від 03.10.2017) відбулася конкретизація положень щодо віднесення справ до малозначних та визначена процедура їх розгляду та оскарження рішень по даній категорії справ.

У спеціальній науковій літературі та публічних виступах практикуючих юристів дуже часто можна зустріти словосполучення «інститут малозначних справ». У зв'язку з цим виникає потреба з'ясувати місце малозначних справ у структурі цивільного процесуального права.

Сучасна теорія права визначає правовий інститут як відокремлену частину правових норм, які регулюють якісно однорідні суспільні відносини певного виду. Або як законодавчо відокремлений комплекс правових норм, що забезпечують однакове регулювання конкретного різновиду відносин.

В основі цивільного процесу знаходиться діяльність суду та заінтересованих осіб, обмежена процесуальними стадіями судочинства, які у свою чергу є критерієм об'єднання процесуальних норм в процесуальні інститути.

У теорії права і процесу сьогодні визначені ознаки правового інституту як структурного елементу галузі або підгалузі права:

- однорідність суспільних відносин;
- груповий характер правових норм;
- незмінний характер правових норм;
- зовнішньо-структурне виокремлення в змісті нормативного акту;
- самостійний характер правового регулювання.

Коло суспільних відносин, які регулює інститут утворюють його предмет.

Якщо під вказаним кутом зору проаналізувати «інститут малозначних справ», то є підстави дійти висновку, що вживання вказаного словосполучення є некоректним, оскільки у процесуальному законі мова йде про особливу категорію справ, відносно яких встановлюється певна процедура їх розгляду. Інститутом цивільного процесуального права, виходячи із зазначених критеріїв, є спрощене позовне провадження за правилами якого розглядаються малозначні справи.

Категорія малозначних справ значно раніше, ніж в Україні, стала відома в країнах-членах ЄС.

Згідно із Регламентом Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу № 861/2007 від 11 липня 2007 р. (далі – Регламент № 861/2007) [1] цей різновид справ є загальновизнаним та є альтернативою стандартному судовому процесу розгляду справ у країнах Співтовариства, в яких з 1 січня 2009 р. діє процедура розгляду дрібних позовів – The European Small Claims Procedure) (далі – процедура ESCP).

Запровадженню процедури ESCP сприяли законотворчі ініціативи Великобританії, в той час коли вона головує в ЄС, які безпосередньо були викликані об'єктивними причинами – розвитком транскордонної торгівлі, включаючи електронну, підвищенням вимог та стандартів до товарів, підвищенням рівня захисту прав споживачів.

Процедурі ESCP передувало прийняття і уніфікація у національне законодавства країн-членів ЄС низки Директив ЄС, а саме:

- Директиви № 85/374/ЄС Європейського Парламенту і Ради ЄС «Про наближення законів, постанов та адміністративних положень держав-членів щодо відповідальності за неякісну продукцію» від 25 липня 1985 р.;
- Директиви № 1999/44/ЄС Європейського Парламенту і Ради ЄС «Щодо певних аспектів продажу споживчих товарів та пов'язаних з цим гарантій» від 25 травня 1999р.;
- Директиви № 2001/95/ЄС Європейського Парламенту і Ради ЄС «Про загальну безпеку продукції» від 3 грудня 2001 р.;
- Директиви № 2011/83/ЄС Європейського Парламенту і Ради ЄС «Про права споживачів» від 25 жовтня 2011 р. тощо.

Таким чином, метою запровадження процедури ESCP є забезпечення споживачів-громадян Співдружності швидким і зручним доступом до правосуддя. Єдиною країною Співдружності, яка наразі не долучилася є Данія [6].

В Україні після введення у дію нової редакції ЦПК України (від 3 жовтня 2017 р.) при визначенні справ, що відносяться до юрисдикції загальних судів, запроваджено новий вид цивільного провадження – малозначні справи (ч. 2, 6 ст. 19 ЦПК України).

Метою введення такої процедури, як зазначають дослідники, було встановлення у ЦПК України, так званих, «процесуальних фільтрів», завдяки яким не кожна справа буде розглядатися за повною процедурою позовного та касаційного провадження [1, с. 7].

Таким чином, метою запровадження процедури розгляду малозначних справ в Україні на відміну від країн Співдружності є не підвищення ефективності захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави, а розвантаження суддів у здійсненні ними правосуддя.

Окрім мети, процедура розгляду малозначних справ, згідно із положеннями ЦПК України, відрізняється від процедури ESCP по критеріям можливості розгляду цивільної справи в порядку цієї процедури.

Так, процедура ESCP дозволяє розглядати в такому порядку будь-які цивільні або комерційні спори із дрібною сумою позовних вимог, проте встановлені й обмеження. Згідно із ст. 2 Регламенту № 861/2007 ця процедура не розповсюджується на позови про заробітну плату, митні платежі, адміністративні справи, позови про притягнення до відповідальності держави, позови про оспорування актів державних органів (akta jure imperii).

Також цей спрощений порядок неможна використовувати при вирішенні наступних категорій спорів:

- справи щодо стягнення доходів, мит та інші адміністративні справи, а також справи щодо відповідальності держави за дії чи бездіяльність органів державної влади (публічне право);
- справи щодо статусу чи правоздатності фізичних осіб;
- справи щодо прав на майно, що впливають зі шлюбних відносин чи відносин, які за законом, мають наслідки подібні до шлюбу;
- справи щодо обов'язків по утриманню, похідних від сімейних відносин, батьківства, шлюбу чи спорідненості;
- справи щодо спадкування та правонаступництва, включаючи справи щодо обов'язків з утримання, які виникають внаслідок смерті;
- справи щодо банкрутства, чи ліквідації неплатоспроможних компаній чи інших юридичних осіб, юридичних утворень та аналогічні процедури;
- справи щодо соціального забезпечення;
- справи щодо арбітражу;
- справи щодо трудового законодавства;

- справи щодо прав користування нерухомим майном, крім грошових позовів;
- справи щодо порушення прав приватності, а також прав, які стосуються особистості, включаючи справи щодо наклепів (п. 2 ст. 2 Регламенту № 861/2007).

Водночас, процедура ESCP може бути використана виключно при вирішенні транскордонних спорів (цивільних або арбітражних). На думку І. Ізарової, застосування цієї процедури можливо коли одна із сторін спору має постійне місце проживання або місце знаходження (для юридичних осіб) в одній із країн-членів ЄС, суд якої уповноважений розглядати такі справи. Тобто, громадяни держав – не членів ЄС мають право брати участь у процедурі ESCP якщо:

- боржник проживає або перебуває на території держави-члена ЄС, а заявник не є громадянином держави-члена ЄС;
- кредитор проживає або перебуває в державі-члена ЄС, а не державі компетентного суду, він може застосувати процедуру проти боржника, який постійно або тимчасово проживає за межами ЄС) [3]. Проте наведений підхід суперечить положенням ст. 1 Регламенту № 861/2007, відповідно до якої процедура ESCP вводиться для задоволення потреб громадян держав-членів ЄС.

На відміну від процедури ESCP у ч. 6 ст. 19 ЦПК України закріплені інші підходи для можливості розгляду цивільної справи як малозначної справи в порядку спрощеного позовного провадження. До таких справ віднесені:

- 1) справи, у яких ціна позову не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;
- 2) справи незначної складності, визнані судом малозначними, крім справ, які підлягають розгляду лише за правилами загального позовного

провадження, та справ, ціна позову в яких перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Щодо першого критерію слід враховувати що, розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб вираховується станом на 1 січня календарного року, в якому подається відповідна заява або скарга, вчиняється процесуальна дія чи ухвалюється судове рішення. Відповідно до ст. 7 Закону України «Про Державний бюджет України на 2019 рік» від 23 листопада 2018 року № 2629-VIII прожитковий мінімум на одну працездатну особу в розрахунку на місяць з 1 липня 2019 р. становить 1936 гривень. Таким чином, до малозначних справ за цим критерієм можна відносити справи з ціною позову 193600 грн., що значно відрізняється від законодавчої практики країн Співдружності.

Так, відповідно до ст. 2 Регламенту № 861/2007 спрощена судова процедура встановлюється для цивільних і господарських позовів, ціна яких не перевищує 2000 євро (не враховуючи відсотки за використання чужими грошовими коштами, судових витрат та інших видатків, пов'язаних із розглядом справи). Виходячи з цієї норми різні європейські країни на рівні свого національного законодавства, по різному визначають, які позови належать до малозначних, поклавши в основу такого визначення також суму позовних вимог. Так, наприклад, в Іспанії дрібним позовом визнаються позовні вимоги до 900 євро, в Німеччині - до 600 євро, у Великобританії - до 5000 ф. ст. [8].

Другий критерій віднесення цивільних спорів до категорії малозначних справ, на думку національних дослідників, має свої вади, оскільки значення справи для заявника не залежить від ціни позову або складності розгляду і навряд чи варто ділити справи на значні та малозначні [4, с. 18]. Адже для кожної людини справи, що її стосуються – значні [5]. Наведені аргументи навряд чи можна заперечити, можна лише додати, що суд, оцінюючи справу з точки зору складності, може створити неоднозначну

судову практику. Так, для одного судді, який тривалий час розглядає якусь певну категорію справ, подібна справа не буде складною, у той час як для іншого судді, наприклад, який вперше має вирішити таку справу, вона вже може виявитись складною. Вбачається, що наявність такої суб'єктивної оціночної правової категорії як «справи незначної складності», за відсутності нормативно закріплених критеріїв їх визначення може призвести до не виправданого розширення судового розсуду. Також зазначений критерій не передбачений Регламентом № 861/2007. Враховуючи викладене доцільно із п. 2 ч. 6 ст. 19 ЦПК виключити словосполучення «...незначної складності...».

Виходячи із положення п. 1 ч. 1 ст. 274 ЦПК України, відповідно до якого у порядку спрощеного провадження розглядаються малозначні справи, слід враховувати й закріплені у ЦПК України критерії можливості розгляду цивільних справ в такому провадженні.

Так, відповідно до ч. 3 ст. 274 ЦПК України при вирішенні питання про розгляд справи в порядку спрощеного або загального позовного провадження суд враховує: 1) ціну позову; 2) значення справи для сторін; 3) обраний позивачем спосіб захисту; 4) категорію та складність справи; 5) обсяг та характер доказів у справі, в тому числі чи потрібно у справі призначити експертизу, викликати свідків тощо; 6) кількість сторін та інших учасників справи; 7) чи становить розгляд справи значний суспільний інтерес; 8) думку сторін щодо необхідності розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження.

Виходячи із наведених нормативно визначених критеріїв наочним є те, що окрім ціни позову та способу захисту, всі інші належать до суб'єктивних оціночних категорій, що є неприпустимим при нормативному закріпленні процедури здійснення судочинства у цивільних справах.

Також у п. 2 ч. 6 ст. 19 ЦПК вказано, що справи, визнані судом малозначними, можуть розглядатися судом у спрощеному провадженні,

крім справ, які підлягають розгляду лише за правилами загального позовного провадження, та справ, ціна позову в яких перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Таким чином, наведена норма відсилає до гл. 10 розділу III ЦПК України.

Згідно із ч. 4 ст. 274 ЦПК України в порядку спрощеного позовного провадження не можуть бути розглянуті справи у спорах:

- 1) що виникають з сімейних відносин, крім спорів про стягнення аліментів та поділ майна подружжя;
- 2) щодо спадкування;
- 3) щодо приватизації державного житлового фонду;
- 4) щодо визнання необґрунтованими активів та їх витребування відповідно до глави 12 цього розділу;
- 5) в яких ціна позову перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;
- 6) інші вимоги, об'єднані з вимогами у спорах, вказаних у пунктах 1-5 цієї частини.

Якщо порівняти наведений перелік спорів із переліком спорів, закріплених у ст. 2 Регламенту № 861/2007, наочним стає висновок, що вони досить сильно різняться.

Аналіз судової практики свідчить про неоднозначні підходи щодо віднесення спорів, що виникають із трудових правовідносин до малозначних справ або до справ, які розглядаються у спрощеному позовному провадженні.

Така неоднозначність судової практики обумовлена невірним підходом судів при віднесенні справ до малозначних виходячи лише і ціни позову.

При цьому не враховується, що у порядку спрощеного позовного провадження розглядаються: 1) малозначні справи; і 2) справи, що виникають з трудових відносин, а згідно ч. 2 цієї статті - може бути

розглянута будь-яка інша справа, віднесена до юрисдикції суду, за винятком справ, зазначених у частині четвертій цієї статті (ч. 1. ст. 274 ЦПК України).

Виходячи із змісту наведеної норми, в ній наводиться перелік категорій справ, що розглядаються у порядку спрощеного позовного провадження. В цьому переліку малозначні справи та справи, що виникають із трудових відносин визначені як окремі категорії справ.

Такий висновок підтверджується й змістом статті 131-2 Конституції України : «Законом можуть бути визначені винятки щодо представництва в суді у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, у малозначних спорах, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена».

Трудові спори (спори, що виникають із трудових правовідносин) – це не врегульовані шляхом безпосередніх переговорів розбіжності між сторонами соціально-трудових відносин щодо застосування законодавства про працю, встановлення нових чи зміни існуючих умов праці, що передані на розгляд уповноваженого юрисдикційного органу. В залежності від виду трудових правовідносин та змісту правової вимоги трудові спори поділяються на такі, що впливають з укладення трудового договору, трудові спори з питань оплати праці, порушення умов праці, відповідальності сторін трудового договору.

Таким чином, не всі трудові спори мають матеріальну складову, а відтак – не всі вони можуть відповідати критеріям віднесення справ до малозначних у розумінні ч. 6 ст. 19 ЦПК України (за ціною позову). Зазначене ще раз підтверджує самостійний характер справ, що виникають із трудових відносин.

Виходячи із викладеного спори, що виникають із трудових відносин підлягають розгляду в порядку спрощеного провадження, а не в порядку розгляду малозначних справ.

Закріплення у законодавстві України переважно суб'єктивного підходу до віднесення справ до малозначних не узгоджується із положеннями Регламенту № 861/2007. Неврахування Україною досвіду країн європейської Співдружності щодо вирішення подібних питань може призвести до наслідків, які бентежать національних фахівців. Так, ними вказується на спокусу позивача щодо штучного зменшення ціни позову, наприклад, зазначити вартість спільного майна меншою, а ніж вона є насправді, або поділити вимоги на кілька окремих позовів – спочатку стягнути суму боргу, окремо відсотки і окремо суму штрафних санкцій, з метою розгляду справи як малозначної. Також може бути й штучне збільшення позовних вимог для отримання права на касаційний розгляд справи, або навмисного затягування самого судового процесу, наприклад, подання зустрічного позову із значною сумою стягнень. Проблема розгляду справи як малозначної може виникнути й по немайновим позовам, у разі захисту честі і репутації. Значення одного й того самого суб'єктивного немайнового права може бути різним для різних осіб – для однієї особи її репутація може нічого не важити, а для іншої – може бути принциповою справою [1]. Все це можна віднести до потенційних ризиків реалізації національними судами спрощеної процедури розгляду малозначних справ.

З метою зменшення зазначених ризиків доцільно було б запозичити законодавчі підходи тих країн, які вже тривалий час використовують у своїй судовій практиці процедуру розгляду малозначних справ. Так, наприклад, у Великобританії при наявності загального критерію визначення вищої межі для малозначних справ у сумі 5000 ф. ст., встановлено виключення – для справ щодо захисту честі та гідності позовними вимогами до 1000 ф. ст. [9].

У Преамбулі Регламенту № 861/2007 вказується на необхідність дотримання судами під час здійснення процедури ESCP права на справедливий і неупереджений розгляд, а також принципу змагальності сторін.

Регламент № 861/2007, яким врегульовується процедура ESCP, закріпив чотири типові форми, які застосовуються при подачі позову і відзиву на нього: форма А (подача позову), форма В (уточнення судом необхідних обставин), форма С (відзив відповідача) і форма D (типова форма рішення).

Процедура ESCP починається з подання позовної заяви до компетентного суду. Позовна заява з доданими документами (форма А, додаток I Регламенту № 861/2007) може бути подана безпосередньо до суду, відправлена поштою чи іншим способом зв'язку (факс, електронна пошта), прийнятним для правової системи країни суду (ст. 4 (1) Регламенту № 861/2007).

Аналіз цивільного процесуального законодавства України свідчить про те, що позови, включаючи позови по малозначним справам, із доданими до них документами, надсилаються до суду в паперовій формі поштою (п. 15.1 Перехідних положень ЦПК України).

Форма позовної заяви за процедурою ESCP розроблена таким чином, що б у заінтересованої особи не виникала потреба звертатися за допомогою до адвоката. Вона містить варіанти для заповнення практично усіх пунктів і скорочене їх роз'яснення. Позивач подає заяву на офіційній мові країни суду. Відповідно до ст. 11 Регламенту № 861/2007 сторони повинні бути забезпечені інформацією про можливість отримання вказаних форм, порядку їх заповнення, а також правовою інформацією щодо особливостей процедури ESCP.

Аналіз гл. 10 розділу III ЦПК України дозволяє зробити висновок про відсутність спеціальних вимог щодо змісту позовної заяви по малозначним справам, відтак вона має відповідати вимогам ст. 175 ЦПК України, а також згідно із ч. 1 ст. 276 ЦПК України заінтересована особа повинна подати до суду клопотання про розгляд справи в порядку спрощеного позовного

провадження, яка може оформлюватись окремо, або міститися у позовній заяві.

Окремої уваги потребують деякі складові позовної заяви, зокрема:

- позовні вимоги викладаються не у довільній формі: позивач повинен зазначити спосіб захисту, у який він просить захистити його права, а якщо позов пред'явлено до декількох відповідачів – вказуються позовні вимоги до кожного з них (п. 4 ч. 3 ст. 175 ЦПК України);
- перелік документів та інших доказів, що додаються до заяви: позивач має вказати про наявність оригіналів документів у нього чи інших осіб, копії яких подаються до суду (п. 8 ч. 3 ст. 175 ЦПК України);
- судові витрати: до позову має бути додано попередній (орієнтовний) розрахунок судових витрат позивача – витрат які позивач вже поніс у зв'язку з розглядом справи, та які він очікує понести в зв'язку з розглядом справи (п. 9 ч. 3 ст. 175 ЦПК України);
- підтвердження позивача про те, що ним не подано іншого позову до того самого відповідача з тим самим предметом та з тих самих підстав (п. 10 ч. 3 ст. 175 ЦПК України).

Особі, яка не має спеціальної фахової освіти виконати наведені вимоги та правильно скласти позовну заяву буде достатньо складно, окрім того, складнощі щодо деяких пунктів можуть виникнути й у адвокатів. Так, у спеціальній літературі вказується, що незрозуміло яким чином має обґрунтуватись розрахунок заборгованості – чи достатньо виготовленої самим позивачем чи його представником калькуляції, чи необхідно буде звертатись до відповідного фахівця. Потребує з'ясування і питання - яким чином позивач має засвідчити, що він не звертався до суду з тотожним позовом – чи це пункт позову, чи окремий документ, яка його форма? Чи обов'язкове це засвідчення безпосередньо позивачем, чи представник позивача також може надати таку інформацію до суду від свого імені? [7]. Все це не сприяє доступності до правосуддя.

З цього приводу слід зазначити, що за процедурою ESCP сторони не зобов'язані давати юридичну оцінку спору, оскільки передбачається, що в цьому порядку не бере участі адвокат. Суд має попередити сторони про процесуальні особливості спору та сприяти примиренню. В межах процедури ESCP може бути подано зустрічний позов, але він буде розглядатися в порядку ESCP, якщо підпадатиме під зазначені вище умови (критерії) прийнятності вимог у даній процедурі. Якщо сума зустрічного позову становить понад 2000 євро, то первісний позов і зустрічний позов будуть розглядатися відповідно до внутрішнього процесуального законодавства, що застосовується у відповідній державі-члені ЄС.

Якщо спір не підпадає під критерії процедури ESCP, суд повідомляє про це заявника та продовжує розгляд справи відповідно до звичайної національної судової процедури (ст. 4 (3) Регламенту № 861/2007). Якщо справа підпадає під процедуру ESCP, але заяву заповнено не повністю або вона містить якісь неточності, суд надає можливість доповнити або виправити її протягом певного строку. Інакше заява залишається без розгляду.

Слід зазначити, що подібні положення містяться у ч. 6 ст. 277 ЦПК України щодо вирішення питання про розгляд малозначної справи в порядку спрощеного позовного провадження.

Протягом 14 днів після отримання позовної заяви суд направляє відповідачу її копію, в разі необхідності - копії додатків до неї разом зі стандартною формою С. Відповідач протягом 30 днів після отримання позовної заяви має представити в суд свою письмову відповідь за формою С, додавши потрібні документи.

Розгляд справи за процедурою ESCP проводиться письмово, проте суд за власною ініціативою або за ініціативою сторін може провести усне судове засідання. Відмова в усній процедурі з ініціативи сторін має бути мотивованою, викладеною у письмовій формі та може бути оскаржена. Усні

слухання (якщо про це судом буде прийнято відповідне рішення), а також доказування (допит свідка) можуть бути проведені за допомогою відеоконференції або будь-якого іншого способу дистанційної відео– або аудіокомунікації, якщо суд володіє необхідними технічними можливостями. Регламент рекомендує країнам-учасникам заохочувати суди використовувати новітні засоби зв'язку (ст. 8 Регламенту № 861/2007).

Згідно із положеннями гл. 7 ЦПК України судовий розгляд справи, включаючи малозначні справи, здійснюється усно із письмовою фіксацією та фіксацією технічними засобами.

Статтею 9 Регламенту № 861/2007 встановлені особливі правила збирання та дослідження доказів. Так, суд розглядаючи справу за процедурою ESCP визначає засоби доказування, обсяг доказової бази, ступень передбачуваності доказів, необхідних для ухвалення рішення виходячи із допустимості доказів. Суд може визнати допустимими доказами письмові показання свідків, експертів і сторін. Дослідження доказової бази може здійснюватись за допомогою відео конференції або іншим доступним комунікаційним способом. Дослідження судом показань експерта або його усне опитування використовується виключно у випадках, якщо це необхідно для ухвалення рішення.

Своєю чергою, аналіз положень ст. 274 ЦПК України дозволяє зробити висновок, що призначення експертизи у справі, допит свідків може вплинути на рішення суду щодо розгляду справи в порядку спрощеного провадження, оскільки це може свідчити про складність справи .

За процедурою ESCP суд повинен ухвалити рішення по справі не пізніше 30 днів після судового засідання, або отримання письмового відзиву відповідача щодо пред'явленого до нього позову, або відзиву позивача щодо зустрічного позову, або отримання усіх необхідних документів (ст. 7 Регламенту № 861/2007). Процесуальні строки можуть бути продовжені судом тільки у виняткових випадках.

Суд має ухвалити рішення у справі не пізніше 30 днів після усного судового засідання, або отримання письмової відповіді відповідача з приводу основного позову чи письмової думки позивача з приводу зустрічного позову, або отримання всіх необхідних документів. Рішення суду набуває чинності з моменту ухвалення та має визнаватися і виконуватися в інших країнах-учасницях без спеціальної процедури визнання. Заінтересованій стороні видається сертифікат за формою D для виконання рішення на території іншої країни-учасниці ЄС (ст. 20 Регламенту № 861/2007).

Згідно із положеннями ст. 275 ЦПК України суд розглядаючи малозначну справу має її розглянути в розумні строки, але не більше 60 днів з дня відкриття провадження по ній.

Усі судові витрати відшкодовуються стороною, яка програла справу (ст. 16 Регламенту № 861/2007). Водночас суд не може покласти на неї обов'язок відшкодувати судові витрати, які не є необхідними або непропорційні вартості позову.

Регламентом № 861/2007 не передбачено порядок оскарження рішень, ухвалених за процедурою ESCP, оскільки правові норми щодо оскарження судових рішень у національних правових системах країн-учасниць ЄС суттєво відрізняються. Проте Регламент встановлює мінімальні стандарти перегляду рішень, що стосуються перевірки не обставин справи і правильності застосування матеріального права, а дотримання судом прав відповідача щодо свого захисту від пред'явленого до нього позову (ст. 17, 18 Регламенту № 861/2007).

Відповідно до ст. 15 Регламенту № 861/2007 рішення суду набирає законної сили, незважаючи на можливість його оскарження. Не вимагається перевірка його обґрунтованості.

Регламент № 861/2007 виключає обов'язкові проміжні етапи процедури набрання законної сили рішення і примусове його виконання по

цій категорії справ, що визначається внутрішнім законодавством країн-членів ЄС, в деяких країнах така процедура не передбачена.

Як вже зазначалось, згідно із ч. 3 ст. 389 ЦПК України не підлягають касаційному оскарженню судові рішення у малозначних справах, крім випадків, якщо: а) касаційна скарга стосується питання права, яке має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовної практики; б) особа, яка подала касаційну скаргу, позбавлена можливості спростувати преюдиційні для неї обставини при розгляді іншої справи; в) справа становить суспільний інтерес або має виняткове значення для учасника справи, який подає касаційну скаргу; г) суд відніс справу до малозначних помилково.

В іншому випадку буде відмова у відкритті касаційного провадження (п. 1 ч. 2 ст. 394 ЦПК України).

На думку Б. Гулько використання оціночних характеристик в частині підстав для допуску до касаційного оскарження є позитивним, оскільки обумовлюється розмаїтістю обставин, які підтверджують наявність відповідної підстави для перегляду судових рішень, робить неможливим встановлення їх чітко виписаного переліку в законі і саме по собі не може розцінюватися як недопустиме. Надання найвищому суду в державній системі судоустрою певної свободи розсуду при вирішенні питання про наявність чи відсутність підстав для скасування чи зміни судових рішень в касаційному порядку — при умові однакового тлумачення цього поняття в процесі правозастосування — не суперечить засадам доступності правосуддя і відповідає ролі, місцю і повноваженням суду як незалежного органу правосуддя [2]. З такою позитивною оцінкою використання законодавцем у цивільному судочинстві суб'єктивних оціночних понять на етапі суттєвого (законодавчого, практичного і доктринального) реформування процесуального законодавства навряд чи можна погодитися.

Своєю чергою, якщо суд першої чи апеляційної інстанції помилково відніс чи не відніс справу до малозначних, то суд касаційної інстанції з цих підстав скасувати судові рішення не може, крім випадку, передбаченого п. 7 ч. 1 ст. 411 ЦПК України, коли суд, порушуючи вимоги п. 2 ч. 6 ст. 19 ЦПК України визнав малозначною справу, зазначену в ч. 4 ст. 274 ЦПК України та розглянув її в порядку спрощеного позовного провадження.

При цьому відповідно до ч. 1 і 3 ст. 400 ЦПК України Верховний Суд не може виходити за межі доводів касаційної скарги при порушенні норм процесуального права, крім випадків, якщо таке порушення є обов'язковою підставою для скасування судового рішення. А згідно з ч. 1 ст. 411 ЦПК України, неправильне віднесення справи до категорії малозначних не є обов'язковою підставою для скасування судового рішення.

До цього слід додати, що розгляд малозначних справ в країнах-членах ЄС, на відміну від України, здійснюється мировими судами та їх аналогами.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Проведений порівняльно-правовий аналіз правового регулювання порядку розгляду малозначних справ за законодавством ЄС та України дозволяє зробити декілька висновків:

- хоча у законодавстві України і запозичена відповідна термінологія із нормативних актів ЄС суть та змістове наповнення провадження по малозначних справах в Україні суттєво відрізняється від аналогічного провадження за процедурою ESCP;
- запроваджені у законодавстві України правові конструкції щодо малозначних справ характеризуються значними вадами законодавчої техніки, що створює підґрунття для розширення свободи розсуду судді при розряді даної категорії справ;
- з метою узгодження цивільного процесуального законодавства України із міжнародними стандартами, зменшення правових ризиків при розгляді даної категорії справ за правилами спрощеного позовного

провадження необхідно внести відповідні зміни, на що зверталася увага.

Література:

1. Актуальні питання цивільного судочинства у світлі судової реформи в Україні : монографія / С. В. Ківалов, Н. Ю. Голубєва, І. В. Андронов та ін.; за заг. ред. Н. Ю. Голубєвої. Одеса: Юридична література, 2017. 212 с.;
2. Гулько Б. Малозначні справи у практиці Верховного Суду // Судебно-юридическая газета. URL: <https://sud.ua/ru/news/laws/116476-maloznachni-spravi-u-praktitsi-verkhovnogo-sudu-a6167e> (дата доступу: 15.09.2019);
3. Изарова И. Что надо знать украинцам о едином упрощенном механизме защиты гражданских прав в государствах - членах ЕС // Закон и Бизнес. 17.10-23.10.2015. № 42 (1236). URL: http://zib.com.ua/ru/print/119241-cto_nado_znat_ukraincam_o_edinom_uproschennom_mehanizme_zas.html (дата доступу: 15.09.2019);
4. Изарова И.О. Реформи цивільного процесуального законодавства в незалежній Україні: 1991-2017 / Україна на шляху до Європи: реформа цивільного процесуального законодавства. Зб. наук. праць. К., 2017. С. 18-25;
5. Лесько А. Малозначність справ цивільної юрисдикції як критерій для їх розгляду у спрощеному позовному провадженні та відмови у відкритті касаційного провадження. URL: http://www.vru.gov.ua/mass_media/998 (дата доступу: 15.09.2019);
6. Никляев Ю. Ответственность а ЕС и Украине за некачественную продукцию: порядок разрешения споров // Юрист & Закон. 01.04.2016г. № URL: <http://www.epap.ua/rus/publishes/view/otvetstvennosti-v-es-i-ukraine-zanekachestvennuyu-produktsiyu> (дата доступу: 15.09.2019);

7. Позов до суду за новим ЦПК: що зміниться? URL: <http://loyer.com.ua/uk/pozov-do-sudu-za-novim-tspk-shho-zminitsya/> (дата доступу: 15.09.2019);
8. Процедура рассмотрения мелких исков в Евросоюзе. URL: <http://lucasfranco.ucoz.ru> (дата доступу: 15.09.2019);
9. Сивак Н.В. Упрощенные судебные производства, основанные на малозначительности заявленных требований. URL: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:7JK6xrBt0K4J:https://rosexpertpravo.ru/upload/iblock/210/uproshchennye-sudebnye-proizvodstva.docx+&cd=3&hl=ru&ct=clnk&gl=ua> (дата доступу: 15.09.2019);
10. Regulation under European Parliament and of the Council Establishing a European Small Claims Procedure. № 861/2007 11.07.2007. URL: <http://register.consilium.europa.eu> (дата доступу: 15.09.2019)

References:

1. Aktualni pytannja cyvilnogho sudochynstva u svitli sudovoi reformy v Ukraini : monohrafiya / S. V. Kivalov, N. Ju. Gholubjeva, I. V. Andronov ta in.; za zagh. red. N. Ju. Gholubjevoji. Odesa: Jurydychna literatura, 2017. 212 s.;
2. Ghuljko B. Maloznachni spravy u praktyci Verkhovnogho Sudu // Sudebno-jurydycheskaja ghazeta. URL: <https://sud.ua/ru/news/laws/116476-maloznachni-spravi-u-praktitsi-verkhovnogo-sudu-a6167e> (data dostupu: 15.09.2019);
3. Yzarova Y. Chto nado znatj ukrayncam o edynom uproshhenom mekhanyzme zashhyty ghrazhdanskykh prav v ghosudarstvakh - chlenakh ES // Zakon y Byznes. 17.10-23.10.2015. # 42 (1236). URL: http://zib.com.ua/ru/print/119241-chto_nado_znat_ukraincam_o_edinom_uproschennom_mehanizme_zas.html (data dostupu: 15.09.2019);

4. Izarova I.O. Reformy cyviljnogho procesualjnogho zakonodavstva v nezalezhnij Ukraini: 1991-2017 / Ukraina na shljakhu do Jevropy: reforma cyviljnogho procesualjnogho zakonodavstva. Zb. nauk. pracj. K., 2017. S. 18-25;
5. Lesjko A. Maloznachnistj sprav cyviljnoji jursydykciji jak kryterij dlja jikh rozghljadu u sproshhenomu pozovnomu provadzhenni ta vidmovy u vidkrytti kasacijnogho provadzhennja. URL: http://www.vru.gov.ua/mass_media/998 (data dostupu: 15.09.2019);
6. Nykljaev Ju. Otvetstvennostj a ES y Ukrainy za nekachestvennuju produkcyju: porjadok razreshenja sporov // Juryst & Zakon. 01.04.2016gh. # URL: <http://www.epap.ua/rus/publishes/view/otvetstvennosti-v-es-i-ukraine-za-nekachestvennuyu-produktsiyu> (data dostupu: 15.09.2019);
7. Pozov do sudu za novym CPK: shho zminytjsja? URL: <http://loyer.com.ua/uk/pozov-do-sudu-za-novim-tspk-shho-zminitsya/> (data dostupu: 15.09.2019);
8. Procedura rassmotrenija melkykh yskov v Evrosojuze. URL: <http://lucasfranco.ucoz.ru> (data dostupu: 15.09.2019);
9. Syvak N.V. Uproshhennyye sudebnye proyzvodstva, osnovannyye na maloznachytel'nosty zayavlennykh trenovanyj. URL: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:7JK6xrBt0K4J:https://rosexpertpravo.ru/upload/iblock/210/uproshchennyye-sudebnye-proizvodstva.docx+&cd=3&hl=ru&ct=clnk&gl=ua> (data dostupu: 15.09.2019);
10. Regulation under European Parliament and of the Council Establishing a European Small Claims Procedure. # 861/2007 11.07.2007. URL: <http://register.consilium.europa.eu> (data dostupu: 15.09.2019)